# RUTS KIRKE

Omkring 1900

# KIRKENS FORVANDLING

## Historisk redegørelse

NIELS-HOLGER LARSEN
NOVEMBER 2014

NIELS-HOLGER LARSEN, ARK.MAA, VIMMELSKAFTET 2, 3700 RØNNE, TLF. 21463977
E-MAIL: NIELSHOLGERLARSEN@GMAIL.COM - WWW.KULTURARVBORNHOLM.DK

# Indledning

Ruts Kirke står overfor en indvendig vedligeholdelse i de kommende år.
Menighedsrådet har ønsker om forskellige ændringer i farveholdningen, men ellers ingen ændringer.
Det er ellers sket mange gang før tilbage i tiden – endda ret markant.

Som kirkerummet står i dag, er det et resultat af den store restaurering i 1975-76 efter projekt af arkitekt Rolf Graae, og med dekorationer og farvesætning af kunstnerne Lisbeth Munch-Petersen, Paul Høm og Kirsten Østergård.

Går man tilbage i tiden – som det summarisk gøres i det følgende - så har Kirken undergået mange både store og små forandringer siden den blev opført i 1200-tallet. Den har stadig både udvendig og indvendig rester af bygningselementer fra den tid. Fra sengotisk tid, formentlig i sidste halvdel af 1400-tallet, er der i koret indsat et krydshvælv, hvorpå der er kalkmalerier fra tiden efter 1559.

I det store værk om Bornholms kirker, udgivet som et bind af Danmarks Kirker fra Nationalmuseet, er der en grundig redegørelse for kirkens historie frem til 1954 – findes på Internettet:
http://danmarkskirker.natmus.dk/uploads/tx_tcchurchsearch/Bornholm_297-325.pdf

Blandt andet herfra er der gengivet nogle plantegninger, men også fra ”Bornholms ældgamle kirker” , 1878.
Desuden findes der i kirkes arkiv nogle værdifulde tegninger og beskrivelser, som gengives her – formentlig for første gang.

I 1877 kom den første store forandring med den nordre tværarm, som stadig står.

Ca. 10 år efter kom den næste store, og vel nok største forandring, idet det gamle tårn og våbenhus mod syd blev revet ned som følge af ”brøstfældighed”.
Kirken blev forlænget mod vest og et nyt tårn blev opført.
Kirkerummet blev ca. 3,5 meter længere.
Det er stort set sådan kirken fremstår i dag.

Den forestående forandring er allerede startet med afrensning af plastmaling på kirkerummets vægflader, dog ikke i kor og apsis – det blev ordnet i 2003.

Afrensningen bragte nye oplysninger frem, og nærmere studier af arkiverne gave en bedre belysning af kirkens forandring af især tiden fra 1870 og frem til i dag.

Der er mange interessante oplysninger i kirkens arkiv – her er kun medtaget de væsentligste.

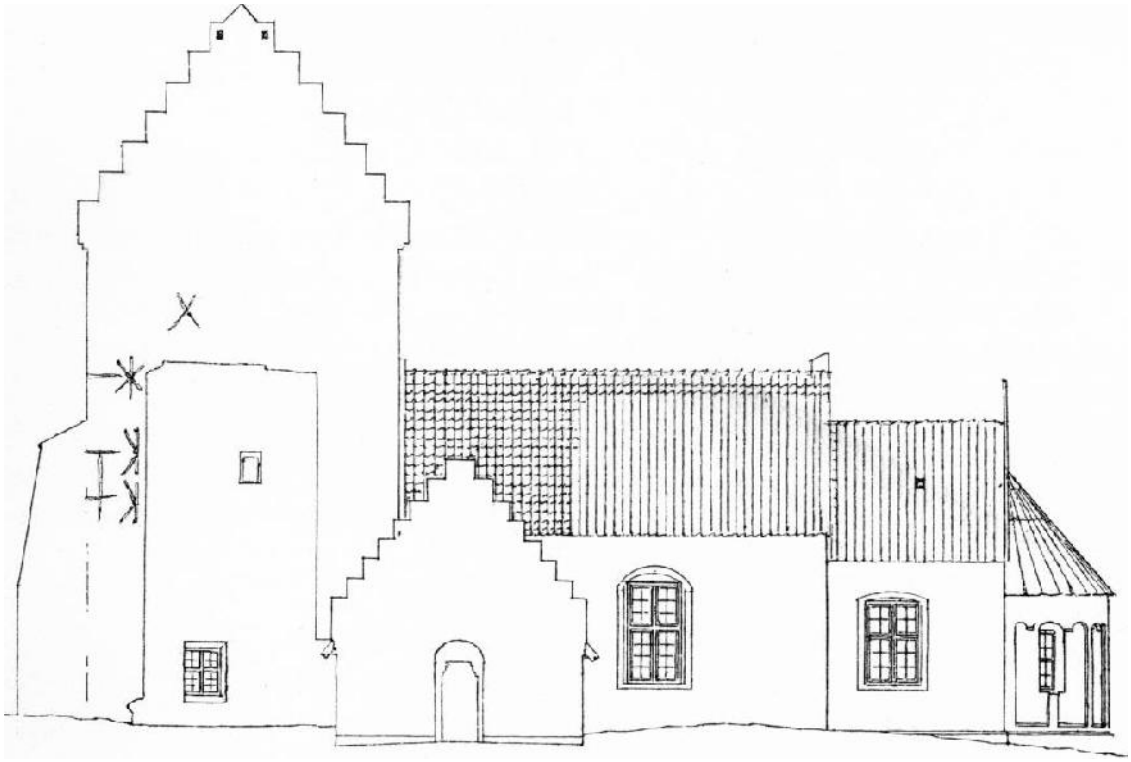

Omkring 1875.

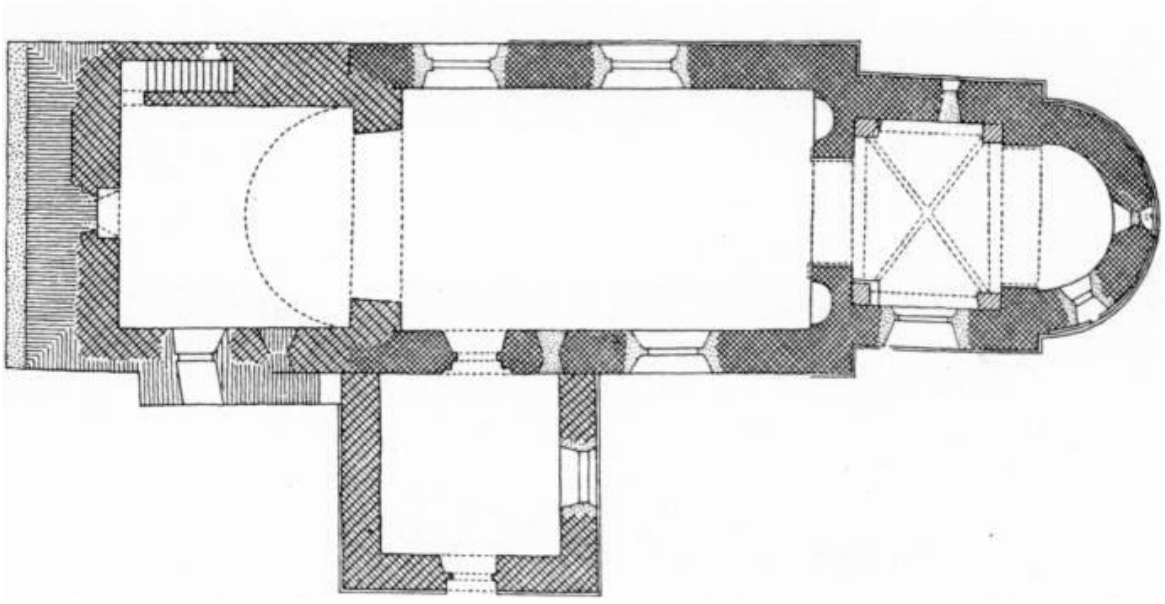


*Ruts kirke o. 1875. Sydside og grundplan.*
*Tegnet af C. G. S., for de 1886 nedbrudte bygningsafsnits vedkommende på grundlag af forarbejder til Bornholms ældgamle Kirker og Mathias Bidstrups opmålinger. Fra Danmarks kirker.*

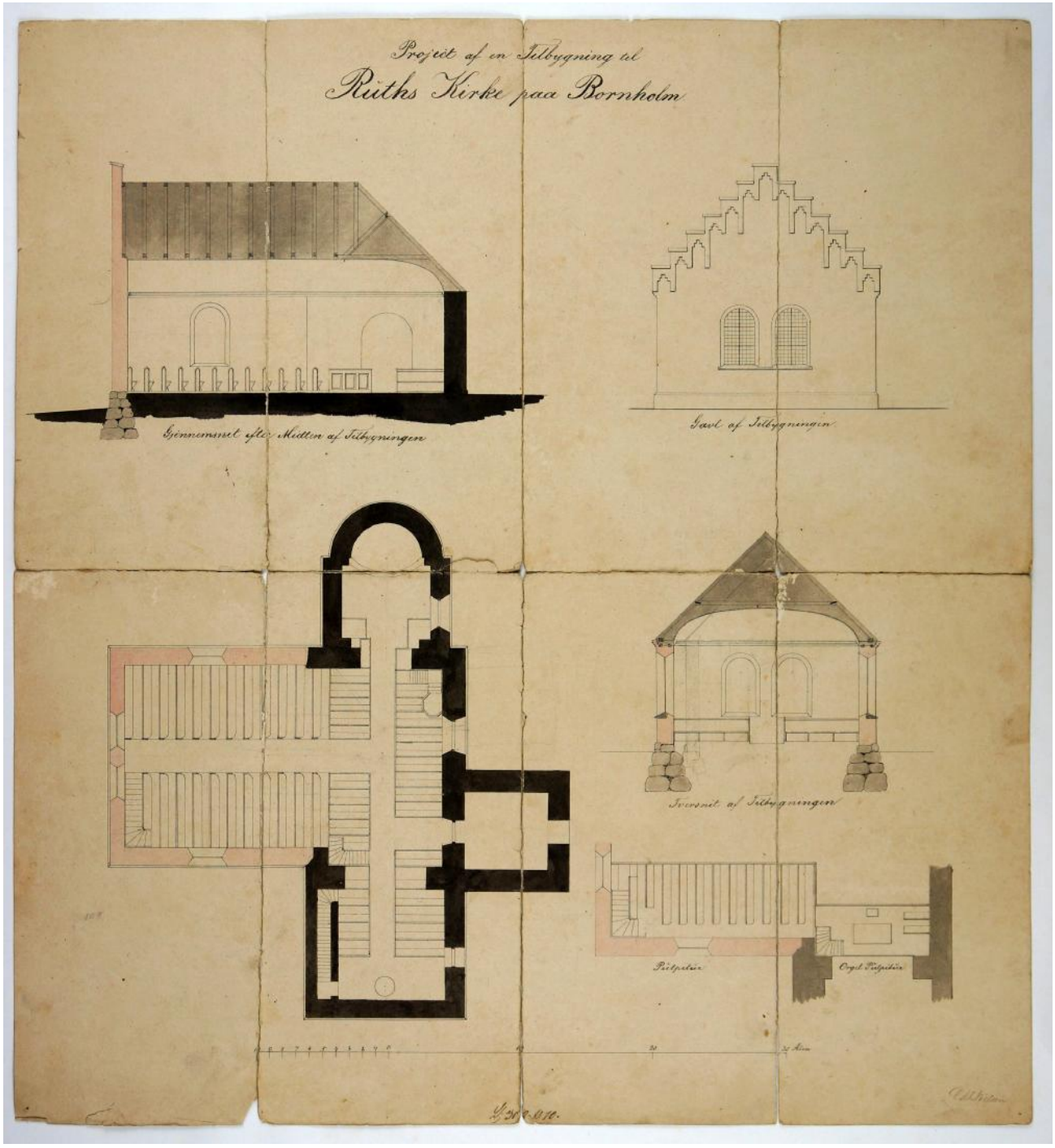


Tømrermester D.J. Nielsen fra Rønne tegnede i 1870 et projekt til en udvidelse. Det særlige Kirkesyn ved arkitekt Herholdt vurderede projektet og anbefalede at sidefløjen blev smalle, så tagene blev lige, høje, at de to vinduer i nordgavlen blev undladt og at gavltrekantens dekorative afslutning blev gjort enklere.

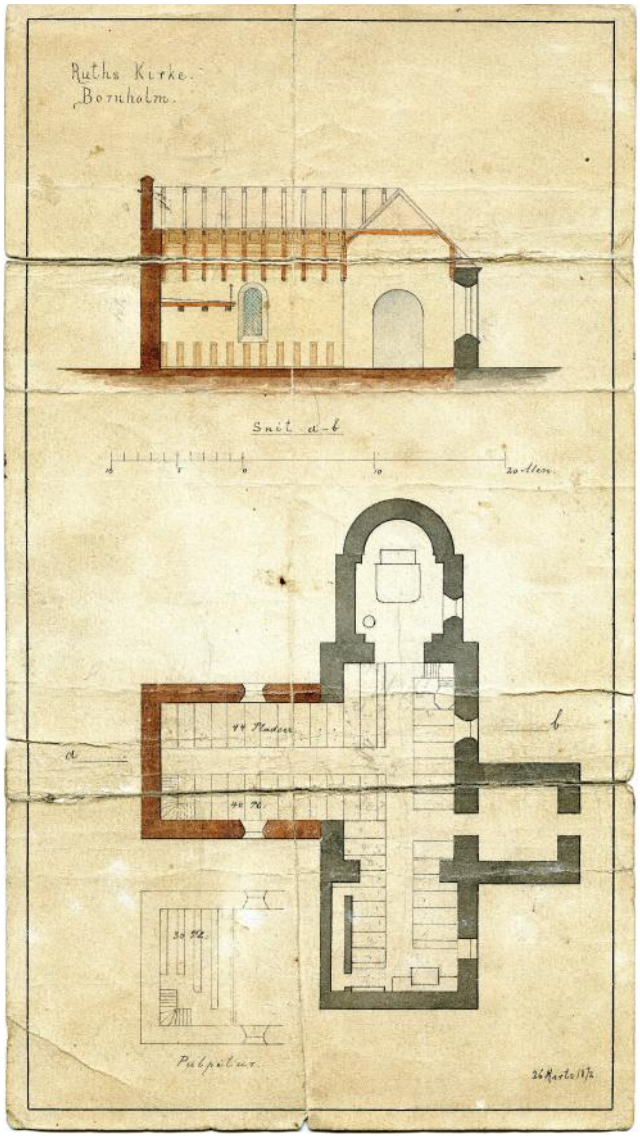


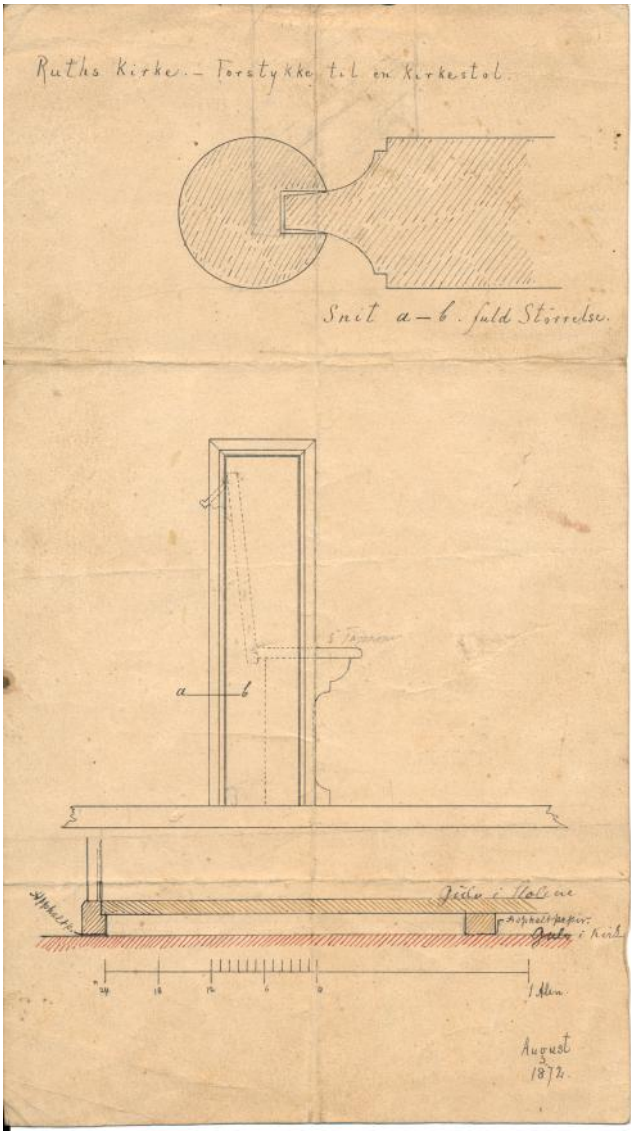


*Arkitekt Mathias Bidstrup reviderede projektet i 1872, og tegnede de nye bænke.*
*Bemærk, at der ikke er tegnet indgang og ej heller vindue i nordgavlen.*

I overslag fra 1876 ses det dog, at der må have været tale om en vindue øverst over pulpituret.

Projektet blev gennemført i 1876-1877.

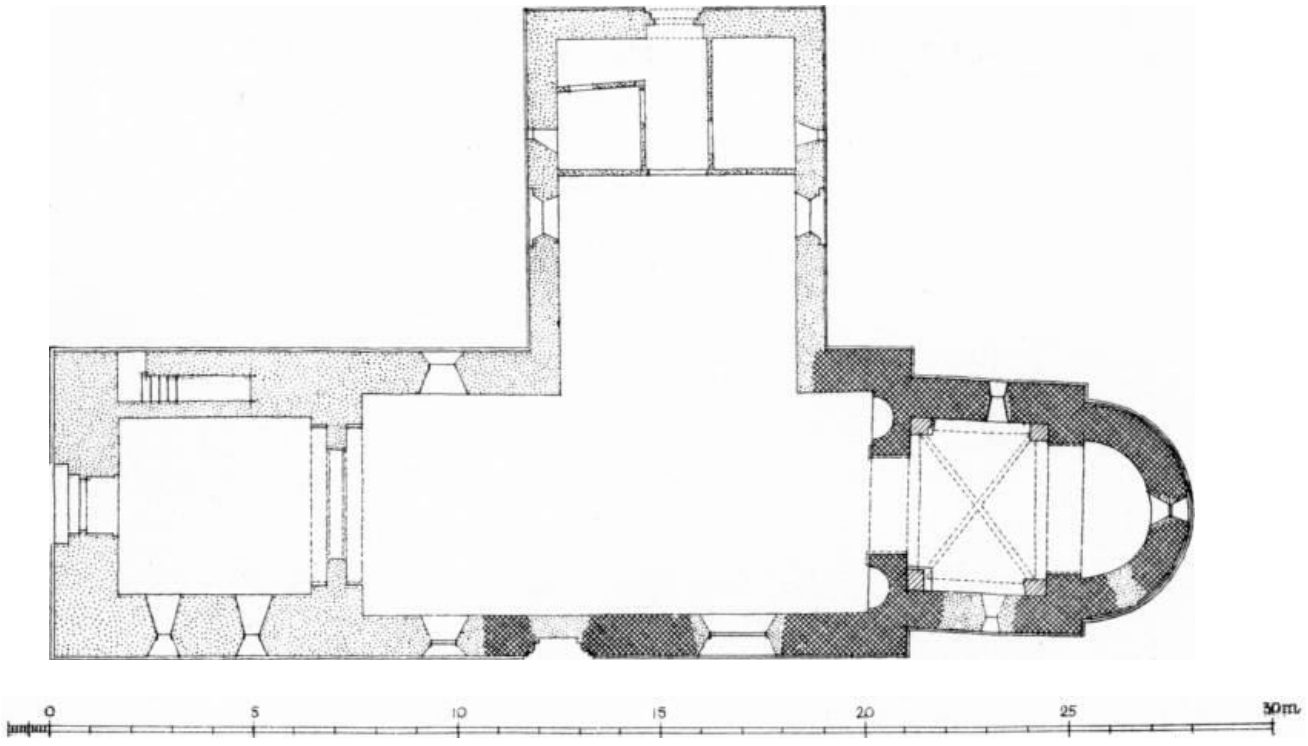


*Ruts kirke. Plan. Målt af Elna Møller 1952. Danmarks kirker.*

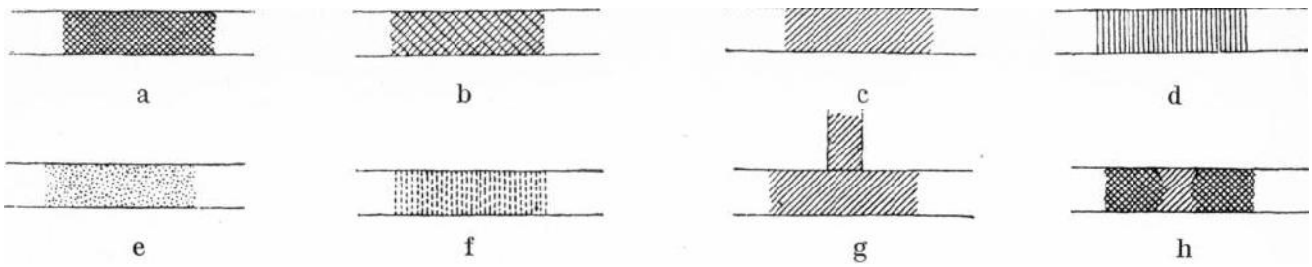


*Kirkeplanernes signaturer, a. Romansk tid, o. 1100—1250. b. Tilføjelser fra romansk tid. c. Gotisk tid, o. 1250—1550. d. Renæssancetid, o. 1550—1650. e. Efter 1650. f. Tidsbestemmelse tvivlsom. g. Er to sammenstødende mure med ensartede signaturer ikke samtidige, vises dette ved, at murflugtslinien af den ældre mur er fortsat gennem sammenstødet. h. Kendes tilmurede åbningers form ikke nøjagtigt, angives dette ved, at alderssignaturerne mødes uden skillestreger.*

---

Siden kirken blev forlænget og fik nyt tårn har kirken undergået adskillige mindre forandringer, moderniseringer og vedligehold.

En del er beskrevet i Danmarks Kirker, og arkitekt Graae har i sine forarbejder til kirkens restaurering i 1975-76 grundigt beskrevet ændringerne fra 1877 og frem, og dermed videreført beskrivelsen i Danmarks kirker fra 1954.

I nedenstående skema nævnes de væsentlige ændringer.

1877 Nordre tværarm påbygges i mursten. Våbenhuset er fortsat indgang. De nuværende bænke og formentlig også prædikestol fremstilles. Taget på skibet ombygges og får tømmerkonstruktion som i sidefløj. Det er usikkert om vægge og vindueslysninger dekoreres med farver.

1886 Det gamle tårn og våbenhus nedrives. Kirkerummet forlænges med ca. 3, m meter mod vest og det nye tårn opføres. Arkitekt Mathias Bidstrup, Rønne. Det gamle træloft fornyes. Pulpitur med orgel, udført af J.P.Lind Hasle 1886-87.
Væggene dekoreres.

1892 Indgangsdøren mm males.

1894 Varmeværk installeres.

1900 Det store vindue i sydsiden repareres.

1903 Ny indgangsdør i nordre korsarms nordgavl, og der indrettes forrum.Nye små vinduer isættes.

1906 Sydmuren afhugges for puds, asfalteres og pudses på ny. (her er måske noget, der ikke stemmer – den gamle puds sidder der endnu). Prædikestol sænkes.

1908 Restaurering – kalkmalerier i koret restaureres.
1936 Kirkens træværk males og væggene kalkes hvide.

1937 Kalkmalerier renses. Elekrisk lys i lysekronerne.

1958 Døbefont flyttes til nuværende plads – fra koret? Trappen til prædikestil trækkes tilbage og nyt gelænder opsættes.

1960 Nyt gulv i forhal ( tårnrum?)

1968 Nyt varmeanlæg . Nyt orgel, tegnet af arkitekt Johannes Exner.

1972 Forarbejder til restaurering af arkitekt Rolf Graae. Ændring af vindue ved prædikestol.

1976 Restaurering afsluttet.

2003 Kalkmalerier restaureres af Nationalmuseet.
Tårnrummet blev nogle få år efter sandblæst og kalket.
Læs om disse her: http://kulturarvbornholm.weebly.com/kalkmalerierne.html

2011 Klokketårnet restaureres. http://kulturarvbornholm.weebly.com/klokketaringrnet.html

2014 Afrensning af plastikmaling påbegyndt.
Væggenes puds genopbygges, og der kalkes. Loftet males.

Udvendige vedligeholdelsesarbejder er ikke medtaget her.

Der findes ikke mange fotos af kirkens indre før 1972 – bortset fra kalkmalerierne.
Det ældste er formentligt fra omkring 1900.
Der findes få fotos fra 1950erne på Nationalmuseet.
Arkitekt Rolf Graae tog nogle fotos i 1972.

---

*Ca. 1900.*
*Dekorationerne på vægge og lofttømmeret er med stor sandsynlighed påmalet i 1880erne, da kirken udvides. Korvæggen er opstreget i et kvadermønster, og der er malet en stenstruktur på fladen. Der er fremstående fuger i korbue og buestikkene i sidealternicher og korbue.*
*Alterskranken har drejede balustre, og midterpartiet er åbent. Bornholms Museum.*

*Lysning i det sydvestre vindue i skibet.*
*Bemalingen formodes, som nævnt, at være fra 1886, "designet" af Arkitekt Mathias Bidstrup, Rønne, der stod for restaureringen den gang.*

*Asfaltering er omtalt i 1906, og da må kirken have fået hvid kalk. Laget går ud i vindueslysninger, og ses i det ommurede vindues tidligere lysning ved prædikestolen – ommuret o. 1975. På asfaltlaget er udkaste et stærkt cementholdigt tyndt lag, og her på en ca. 5 mm tyndt kalkmørtellag. Har der været fugtproblemer?*

*Derpå hvid kalk og senest flere lag plastmaling.*

Se mere om farverne her:
http://kulturarvbornholm.weebly.com/uploads/1/1/2/5/11258347/hvad_plastmalingen_gemte__rev.1.11.2014.pdf

*1952, Erik Skov, Nationalmuseet.*

Døbefonten er endnu ikke flyttet, og rækværket til prædikestolen er ikke forkortet og ændret.

*1966. Det gamle orgel.*
Rækværket er lukket, og væggen ser ud til at være hvid.

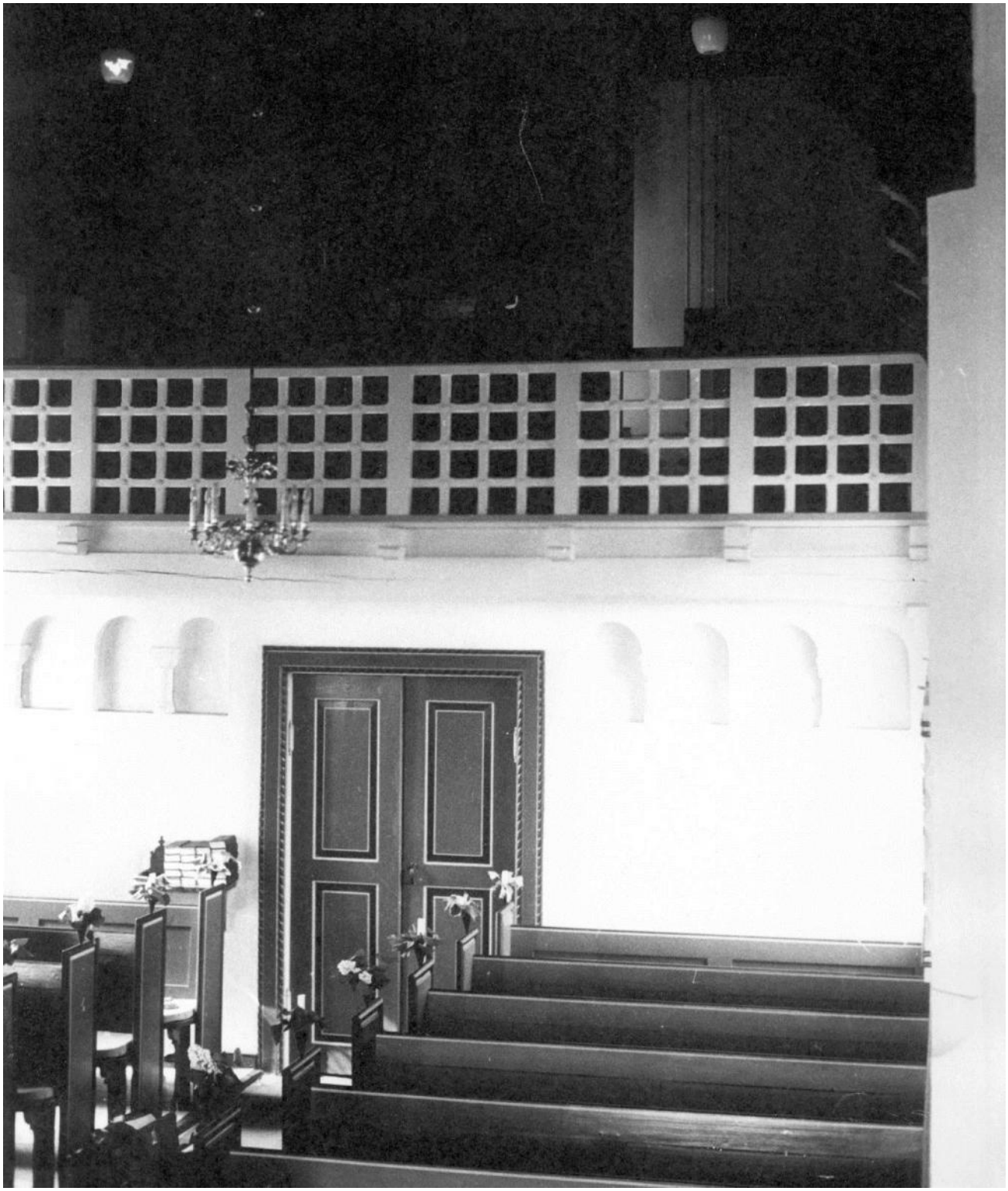

*1972.*
Efter det nye orgel blev opsat i 1968 blev rækværket ”åbnet”, men stod stadig malet.
Bænkene er mørke og døren stafferet.

*1972*

*1972*

Rolf Graae tog nogle fotos i 1972 – her fra en begravelse.
Bemærk at de smedede kroner lysarme med elpærer den gang vendte nedad – i dag vender de opad med kertepærer.

Projektet fra begyndelsen af 1970erne var relativt omfattende.
Et mindre vindue afløste et noget større ved prædikestolen. Dette var en egentlig bygningsændring, hvorimod restaureringen hovedsagelig bestod i et nyt alter, supplering af murstensgulvet og en ændret farveholdning, der gjorde kirken lysere.

Til de ændrede farver og alteret fik Rolf Graae bistand af kunstnerne Lisbeth Munch-Petersen, Paul Høm og Kirsten Østergård.

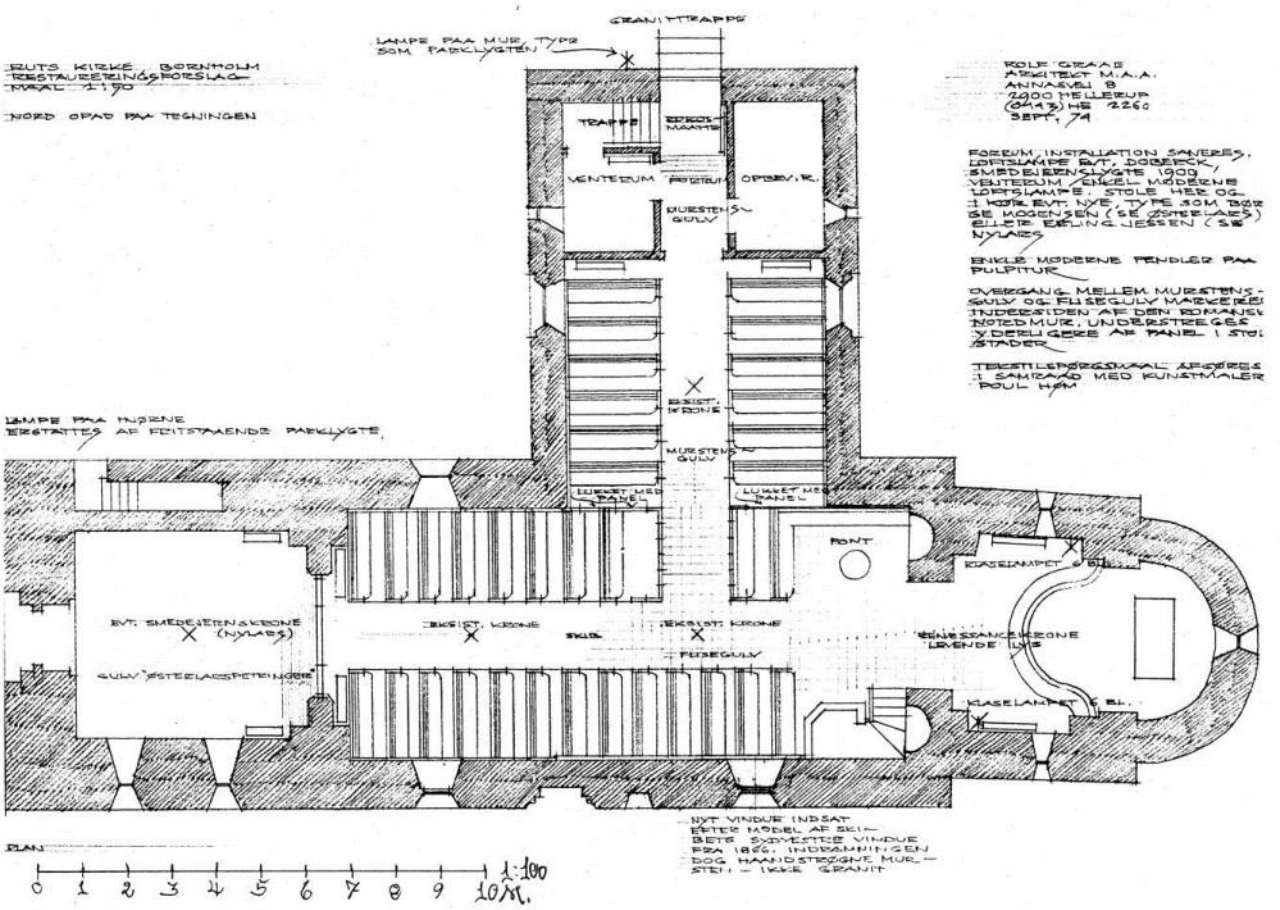


Arkitekt Rolf Graaes restaureringsforslag 1974. Dette blev realiseret, og er stort set som kirken i dag er indrettet.

Dog er kalkmalerierne blevet restaureret i 2003 og i tårnrummet er væggene blevet afrenset for plastikmaling og igen kalket.

Menighedsrådet ønskede i 2012 - i forbindelse med en tiltrængt vedligeholdelse – at lysne kirken yderligere, og man ønsker de gule farver på loft og væg under orgelpulpituret udskiftet.
Kor og apsis med alter ønskes ikke ændret.

En af de store opgaver, som ikke giver et egentligt ændring, er afrensning af væggenes plastikmaling, som efterhånden har givet afskalningsproblemer. De ønskes igen hvidkalket.

*2014*

I 2013 blev den store ommaling af økonomiske grunde udskudt, men afrensningen af plastmalingen blev besluttet iværksat, og det er sket i september 2014.

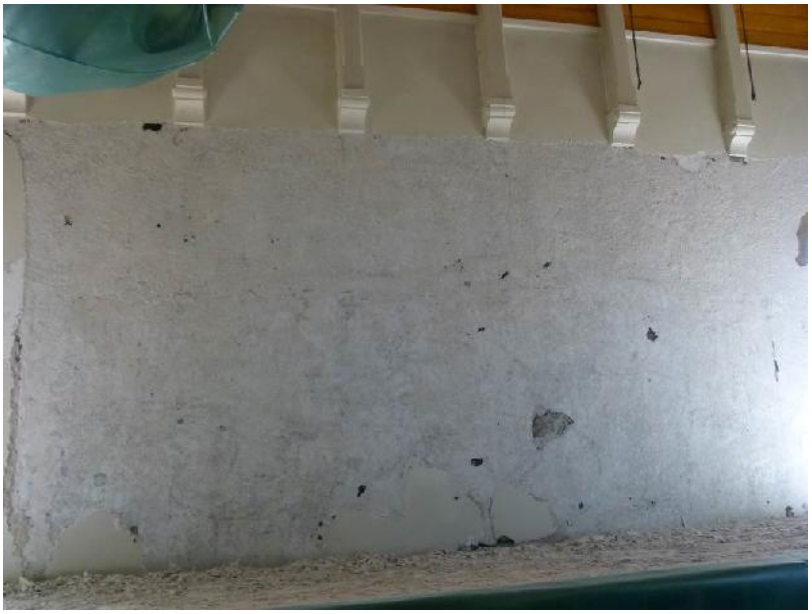

*Kirkerummet er nu ændret til en byggeplads med afdækninger og platforme for stilladser. Afrensning af især søndre side i skibet er problematisk, idet en lag asfalt sidder mere eller mindre fast på pudslaget fra 1886.*

Afrensningen viste sig at være mere problematisk end først antaget, og skulle håndteres på forskellig måde rundt på kirkens indervægge.

Især den søndre indervæg, hvor der dukkede farver op.
Nationalmuseet blev kontakte for en undersøgelse af dekorationerne, og der blev efterfølgende funder fragmenter af kalkmalerier.

De frilagte dekorationer er selvstændig beskrevet i et Pdf-dokument.

http://kulturarvbornholm.weebly.com/uploads/1/1/2/5/11258347/hvad_plastmalingen_gemte__rev.1.11.2014.pdf

En opbygningen af underlaget – mørtlerne – blev afklaret.

Som følge af økonomien i projektet, blev maling af bænke og døre udskudt til revurdering i 2015-16.

---

*Niels-Holger Larsen*
*21.9.2014*

Kilderne til denne redegørelse er:

- Fotos fra Bornholms Museum
- Oplysninger fra Danmarks Kirker 1954, Nationalmuseet, http://danmarkskirker.natmus.dk/uploads/tx_tcchurchsearch/Bornholm_297-325.pdf.
- Tegninger og oplysninger fra kirkens arkiv, især fra restaureringen i begyndelsen af 1970erne, hvorfra der ligger fyldige og gode oplysninger.
- Farvefotos: Niels-Holger Larsen